

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 371.013

**УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО РОЛЬ ТРАДИЦІЙ
У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ**

Буклов Ю.М., аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто поняття «традиції» як філософське, соціально-психологічне і педагогічне явище. Розкрито історико-педагогічний аспект досліджуваної проблеми, акцентовано увагу на відображенні народного ідеалу виховання в народних традиціях. Висвітлено вагомість виховного потенціалу національних традицій в патріотичному вихованні учнівської молоді. Проаналізовано погляди відомих педагогів на проблему патріотичного виховання дітей та визначено особливості інтерпретації патріотичного виховання на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

Ключові слова: *національно-патріотичне виховання, українські народні традиції, національна свідомість, патріотизм, учнівська молодь.*

В статье рассмотрено понятие «традиции» как философское, социально-психологическое и педагогическое явление. Раскрыт историко-педагогический аспект исследуемой проблемы, акцентировано внимание на отражении народного идеала воспитания в народных традициях. Освещена значимость воспитательного потенциала национальных традиций в патриотическом воспитании учащейся молодежи. Проанализированы взгляды известных педагогов на проблему патриотического воспитания детей и определены особенности интерпретации патриотического воспитания на современном этапе развития нашего общества.

Ключевые слова: *национально-патриотическое воспитание, украинские народные традиции, национальное сознание, патриотизм, учащаяся молодежь.*

Buklov Yu.M. UKRAINIAN PEDAGOGES ABOUT THE ROLE OF TRADITIONS IN PUPILS' NATIONAL AND PATRIOTIC UPBRINGING

The article deals with the concept of "traditions" as a philosophical, socio-psychological and pedagogical phenomenon. The historical-pedagogical aspect of this problem is emphasized, attention is focused on the reflection of the national ideal of upbringing in folk traditions. The importance of the educational potential of national traditions in the patriotic upbringing of pupils' youth is highlighted.

Key words: *national-patriotic upbringing, Ukrainian folk traditions, national consciousness, patriotism, pupils'.*

Постановка проблеми. У річизі пріоритетних напрямів Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) визначено ключове завдання – виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу. Національно-патріотичне виховання спрямоване на формування у дітей та молоді національної свідомості, любові до України, турботи про благо свого народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права й свободи людини. Патріотичне виховання покликане звертатися до культурних глибин рідного народу, досвіду віковичних, перевірених віками цінностей людського буття, культивувати їх у виховних традиціях наступних

поколінь. Патріотичне виховання повинно орієнтуватися на цінності моралі, виховувати самосвідомість на засадах особистісно орієнтованої педагогіки та готовності виконати громадянський обов'язок як захисника національних інтересів, незалежності та цілісності України, утвердження національного суверенітету держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки проблеми національного виховання розглядають Т. Завгородня, З. Нагачевська, Н. Побірченко, Ю. Руденко, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін. На їхню думку, історично зумовлена і створена самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв покликана формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації дітей, передавати їм соціальний досвід, надбання попередніх поколінь. Разом з цим науков-

ці зазначають, що однією з особливостей національно-патріотичного виховання в сучасних умовах є недостатнє використання традицій у виховному процесі.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити внесок українських педагогів у використання народних традицій у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожне покоління входить у життя через освіту, виховання, соціалізацію, самопізнання і самотворення індивіда як особистості. Передусім, саме шляхом передачі соціального досвіду від старших до прийдешніх поколінь традиції забезпечують засвоєння найвищих національних, культурних і матеріальних, нагромаджених віками цінностей, норм, правил, ідеалів, відображають наступність соціального досвіду. Традиції, спрямовані на розширення знань про свій народ, уможливають реальний особистий вибір у житті, праці, моралі в сучасному естетично-творчому, побутовому відродженні національного менталітету.

У педагогічній літературі традиції розглядають як сукупність звичаїв і норм поведінки, прийнятих у суспільстві, що передаються від старшого покоління молодшому. Етнографи їх трактують як «процес позабіологічної передачі від покоління до покоління усталених культурно-побутових особливостей» [8, с. 32], соціальних і культурних явищ, що історично склалися. Отже, традиції – це філософське, соціально-психологічне і педагогічне явище. Означене поняття відображає наступність соціального досвіду українського народу, є формою функціонування суспільних відносин і взаємин між людьми певної національності, забезпечує закріплення, розвиток і передачу новим поколінням попереднього народного досвіду у процесі загальноприйнятих видів суспільної діяльності.

Вагомість виховного потенціалу національних традицій неодноразово підкреслювали у своїх творах відомі українські педагоги та громадські діячі. Зокрема, М. Грушевський зазначав, що національна творчість і надбання українського народу «не має суперника серед народів Європи». У багатотомній фундаментальній праці «Історії України-Руси» М. Грушевський стверджував, що український народ «у творах свого духа зложив пророчисті свідоцтва своїх визначних культурних прикмет, багатих здібностей і здобутків довгого історичного життя» [3, с. 159].

Під вихованням на національно-культурних традиціях розуміємо процес відтворення у наступних поколіннях тих кращих

якостей і рис, що були вироблені й перевірені українським народом упродовж всього періоду існування. Педагогічна сутність їх – у спрямуванні молодого покоління на особистісно й суспільно корисний шлях самовдосконалення і самотворення, у формуванні його ціннісних пріоритетів. Отже, традиції надійно захищають національну самобутність, сприяють усвідомленню кожного невід'ємною частиною свого народу.

У національно-культурних традиціях Б. Грінченко, М. Костомаров, П. Куліш, М. Грушевський, І. Франко, Т. Шевченко, П. Штепа та інші прогресивні представники української культури вбачали загальнолюдські цінності, розглядаючи національні здобутки українського народу як складову частину вселюдської культури. Г. Ващенко, О. Духнович, І. Зязюн, І. Огієнко, М. Стельмахович, Б. Ступарик, В. Сухомлинський, К. Ушинський підкреслювали, що необхідним є цілеспрямоване виховання особистості дитини у процесі формування національно-культурного самоусвідомлення через систему традицій та звичаїв, бо український народ володіє багаторічним досвідом і «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [10, с. 100].

М. Драгоманов переконливо поєднав національні скарби і загальнолюдські цінності, наголошував про необхідність спорудження «величної будівлі українського культурно-громадського життя в зв'язку з вселюдською культурою <...>» [6, с. 164]. Він підкреслював, що, виховуючи дітей на національних традиціях, педагоги та батьки повинні сформулювати в молодого покоління вірність ідеалам побудови в Україні демократичної, правової держави, горде почуття належності в українського народу, стимулювати національне пробудження, відродити громадянське сумління і національний обов'язок. Довести глибинний зв'язок національного з духовністю особистості, інтелектуальною зрілістю і красою. У цьому, на думку М. Драгоманова, полягає мета виховання молоді на національно-культурних традиціях українського народу.

К. Ушинський дійшов висновку, що «тільки народне виховання є живим органом в історичному процесі народного розвитку. Таке виховання набуває надзвичайної впливової сили на формування національного характеру, національної психології людини» [10, с. 169]. Педагог наголошував, що національно-культурні традиції є обличчям народу, значною виховною силою і вічним джерелом духовності для підростаючих поколінь.

У народних традиціях відбивається народний ідеал виховання. «Ідеал цей у кожного народу, – зазначає К. Ушинський, – відповідає його характерові, визначається його громадським життям, розвивається разом з його розвитком» [10, с. 76]. Тому не дивно, що народна педагогіка була не тільки ґрунтом, на якому побудував свою педагогічну систему К. Ушинський, а й сутністю, подальшою стратегією розвитку націонал-патріотичної виховної системи.

Неодноразово підкреслювала, що потрібно пов'язувати виховання з історичними традиціями свого народу, і Софія Русова. Педагог зазначала: «Міцнішою нацією в наші часи виявляє себе та, яка краще інших вичерпала в своєму вихованні глибокі національні скарби» [5, с. 154]. На її переконання, дитина зможе по-справжньому поважати культурні й національні здобутки інших народів тільки тоді, якщо глибоко проникне в духовну скарбницю свого народу [5, с. 218].

В ознайомленні дітей з традиціями рідного народу С. Русова рекомендувала застосовувати регіональний підхід. Вона вважала, що прищепити дитині національні риси можна, лише орієнтуючись на специфіку природи, географічного розташування, клімату, історії рідного краю на певній території. Тобто засобом краєзнавства активізувати процеси самовиховання дитини, зверненням до чуттєвої сторони людської душі формувати почуття етнічного патріотизму. Ознайомлення з національними традиціями неможливе без урахування принципу емоційності. С. Русова вважала, що саме від питомої ваги емоційного фактора залежить міцність засвоєння народознавчого матеріалу. «Щоб якийсь образ глибоко заліг у пам'яті, почуття має збуджуватися саме цим образом або принаймні запам'ятовуваний образ повинен бути в тісному зв'язку з тим, який пройнятий почуттям» [5, с. 240].

Такі основи формування в дитини етнічного патріотизму зумовлені особливостями сприйняття світу через емоції, мимовільне запам'ятовування. Джерелом розвитку та насичення емоційної сфери виступають дорослі. Від них дитина отримує перші еталони емоційних реакцій, які властиві певній національно-культурній спільності людей. Про це слід пам'ятати вихователям дошкільних навчальних закладів під час залучення дітей до національно-духовного життя народу, адже саме вихователем є першим передавачем емоційних моделей, емоційних реакцій, носієм емоційної національної мови. Якщо дорослий подає матеріал в емоційно насиченій гамі з відповідною емоційною реакцією (подивом,

милуванням, захопленням, гордістю, звеличанням тощо), в дітей виникає бажання наслідувати таку емоційну ситуацію. Таким чином, через наслідування у дітей формується фундамент національної духовності, національної свідомості.

Українці у своїх традиціях здавна славилися високою вимогливістю до моральності людини, виховання порядності й чесності. Такі риси характеру, як правдивість, чесність, дотримання даного слова, громадська активність, товаристкість, повага до батьків і старших зберігалися і передавалися від минулих поколінь до прийдешніх через соціальні взаємини, народну літературу [1]. Г. Ващенко наголошував, що принципи української етноетики ввібрали в себе взагалі всі кращі моральні здобутки людського співжиття [11].

На важливості національних традицій у вихованні дітей зосереджував увагу В. Сухомлинський. У листі до дослідника чуваської етнопедагогіки Г. Волкова він писав: «Про народну педагогіку ніхто серйозно до цього часу не думав і, очевидно, це завдало великої шкоди педагогіці. Я впевнений, що народна педагогіка – це зібрання духовного життя народу. В народній педагогіці розкриваються особливості національного характеру, обличчя народу» [7, с. 183]. І далі продовжував: «Душа не може жити без святині. Щось для людини стає дорогим і непорушним, невикорінним і незнищеним». Педагог поетично порівнював людську душу з родючим полем, на якому потрібно виростити пшеничний колос. «Не будеш орати землю й зрешувати її потом, запліднювати турботами і тривогами, – поле буде пустирем, а на пустирі виросте чортополох». Він називав народні традиції «живим, вічним джерелом педагогічної мудрості», «зосередженням духовного життя народу» [7, с. 206].

У розумінні педагога ритуали, звичаї, обряди, норми, свята, ідеали мають у своїй основі народні святині, вони об'єднують минуле і майбутнє народу, утверджують у душах сучасників віковічні традиції рідного народу, інтегруючи спільність людей у високорозвинену націю. На глибоке переконання В. Сухомлинського, через систему традицій кожний народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію у своїх дітях. Тому прилучення дітей до національних традицій має не лише педагогічне, а й глибоке соціальне значення.

М. Стельмахович звертав увагу, що кожна людина у процесі свого росту й духовного розвитку засвоює досвід етнічної поведінки через сприйняття традицій свого народу. Тому необхідно спільними зусиллями

сім'ї та школи надати дітям систему знань про національні зразки та ідеали, традиційні морально-етичні погляди, переконання і норми взаємин людей, з метою переосмислення та самостійного перетворення їх на власні принципи, для пробудження активності і свідомості, щоб у майбутньому діти стали практичними учасниками відродження і розбудови незалежної держави – України [6].

Сучасні науковці В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук під національними традиціями розуміють «своєрідні віковічні духовні устої розвитку народу, нації, які втілюють у собі кращі досягнення в ідейному, моральному, трудовому й естетичному житті». У своїх працях вони наголошують: якщо несприятливі політичні, ідеологічні та адміністративні фактори гальмують реалізацію і розвиток традицій, звичаїв і обрядів, народної творчості, то цим самим гальмується і руйнується національна система виховання. При цьому інституції освіти, заклади національної системи виховання можуть формально залишатися національними, але національний зміст, народний дух її вихолощується, як це й було в роки застою [4, с. 132].

Життя і становище нації значною мірою залежить від патріотизму її представників, що формується з раннього дитинства шляхом засвоєння національних вартостей. Цей процес спочатку є стихійним, а потім переростає у свідому любов до Батьківщини. «Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це, і що її народ не досяг рівня культури, характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури і господарства» [2, с. 115].

Українські педагоги стверджують, що традиції – це самобутнє культурно-історичне явище. Вони складають ту основу, на якій базується єдність усіх поколінь українського народу. Кожна людина у процесі свого зростання й духовного розвитку набуває досвіду етнічної поведінки спочатку через засвоєння звичаїв, а потім – через сприйняття традицій. Народ і виховання – ці два поняття взаємопов'язані, вони не існують одне без одного, бо кожен народ через виховання від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Саме так створюється історія матеріальної і духовної культури нації, народу, формується його самосвідомість. Народ завжди виступає вихователем молодшого

покоління, а виховання при цьому набуває народного характеру.

Висновки з проведеного дослідження. Традиція – фундамент національного, як і національне – фундамент культури. Традиції зберігають нашу історичну пам'ять. Знищення традицій неодмінно веде до морального, духовного, культурного та економічного занепаду. Нині, коли уклад життя змінюється настільки стрімко, що життєвий досвід батьків часом стає непридатним для їхніх дітей, роль традицій особливо зростає. Патріотичне виховання не може бути повноцінним без прилучення до історії духовної національної культури України. Ігнорування принципу історизму призводить до відриву майбутнього від минулого, до порушення історичного ланцюжка, до руйнування закономірної єдності поколінь, яка закодована в історії народу та передається від покоління до покоління через його традиції та звичаї. Сім'я і навчальні заклади повинні виховувати майбутніх громадян України на основі культурно-історичного досвіду нашого народу, його багатвікової мудрості та духовності, а ефективним засобом цієї роботи виступають національні традиції, які мають потужні виховні можливості. Подальшого вивчення потребують форми і методи національно-патріотичного виховання в позакласній та позашкільній роботі школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава, 1994. 240 с.
2. Вишневський О., Кобрій О., Чепіль М. Теоретичні основи педагогіки: підручн. для студ.; за ред. О. Вишневського. Дрогобич: Відродження, 2001. 268 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т. 12 кн.; редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. К.: Наукова думка, 1991. Т. 1. 736 с.
4. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. 328 с.
5. Русова С. Вибрані твори. К.: Освіта, 1996. 365 с.
6. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. К.: Радянська школа, 1985. 256 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах. К.: Радянська школа, 1977. Т. 5. 639 с.
8. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюр та ін. К.: Либідь, 1993. С. 27–57.
9. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні. Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія; упоряд. З.Н. Борисова, В.З. Смаль. К., 1990. 652 с.
10. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. К., 1983. Т. 1. С. 11–43.
11. Чепіль М. Патріотичне виховання у педагогічній концепції Григорія Ващенко. Педагогічна освіта: теорія й практика: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 18 (1–2015). С. 116–121.